

ANDRZEJ DEREŃ

**AKTA M. WROCŁAWIA 1221—1945
(ZESTAWIENIE GRUP RZECZOWYCH)****STRUKTURA ORGANIZACYJNA, KANCELARIA I REGISTRATURA WŁADZ
MIEJSKICH WE WROCŁAWIU**

Od 1241 r., tj. od lokacji Wrocławia na prawie magdeburskim, w mieście funkcjonowały dwa organy władzy: wójt dziedziczny i Rada Miejska. Po wykupie wójtostwa przez Radę ona sama objęła władzę w mieście. Załatwianie spraw urzędowych odbywało się na posiedzeniach Rady zwoływanych niemal codziennie. Nadzór nad różnymi dziedzinami życia miejskiego sprawowali poszczególni członkowie Kolegium Administracyjnego. I tak istniały funkcje komisarza wojennego, skarbnika, sekretarza itp. Funkcje te stanowiły załóżek przyszłej struktury organizacyjnej urzędu. Ale wyłoniła się ona dość późno, bo dopiero w XIX w. Nastąpiło to po reorganizacji administracji państwowej w okresie wielkich reform zapoczątkowanych przez Steina i Hardenberga. Miasta odzyskały wówczas samorząd utracony w 1741 r. po zajęciu Śląska przez Prusy. Magistrat wrocławski składał się w 1860 r. z następujących komórek: A. Biuro nadburmistrza (sprawy Kolegium, sprawy organizacyjne, personalne, sprawy finansowe i rachunkowo-kasowe), B. Biuro Rachunkowo-Rewizyjne, C. I. Wydział dla Spraw Biednych, D. II Wydział (Zarząd Szpitali i Majątków Szpitalnych), E. III Wydział (wybory sędziów polubownych, miejska własność gruntowa, Miejskie Towarzystwo Ubezpieczeniowe, Lombard Miejski, związki i kasy pogrzebowe, sądownictwo, policja, więzienie, sprawy rekwizycyjne), F. IV Wydział (sprawy kościelne, szkolne, służby zdrowia, legaty, fundacje, kolekty). G. V. Wydział (sprawy podatkowe, sprawy targów, stoisk handlowych, sprawy osiedleńcze, sprawy miar i wag), H. VI Wydział (straż nocna, straż pożarna, oświetlenie, stajnie miejskie, czyszczenie ulic), I. VII Wydział (budownictwo, sprawy kas oszczędnościowych, sprawy fabryk i przemysłu, strzelnica), J. VIII Wydział (sprawy kwaterunkowe, zapomogowe, militaria). Organy te w 1866 r. zamienione zostały na 10 biur, których zakres działania nie różnił się od zakresu działania wydziałów z 1860 r.

W drugiej połowie XIX i na początku XX w. Magistrat dzielił się na 23 biura, a mianowicie:

1. Biuro Główne albo Generalne oznaczone symbolem „O” (sprawy organizacyjne, kancelaryjno-registraturalne, osobowe, wybory radnych, sprawy związane z reprezentacją miasta na zewnątrz);
2. Biuro I (opieka nad biednymi, organizacja pomocy dla biednych, zarząd majątkami i fundacjami charytatywnymi);
3. Biuro Ia (sprawy zapomogowe, kierowanie bezdomnych do schronisk i domów dla biednych, lecznictwo dla biednych);
4. Biuro II (zarząd majątków i lasów miejskich, szpitale, strzelnica, lombard, Urząd Analiz Chemicznych, Biuro Pośrednictwa Pracy, sprawy rzemiosła i cechów, prywatne przedsiębiorstwa ubezpieczeniowe);
5. Biuro III (Miejski Zakład Ubezpieczeniowy przed Ogniem);
6. Biuro IV (szkolnictwo miejskie);
7. Biuro IVa (nadzór nad majątkami szkół, układanie planów finansowych szkolnictwa miejskiego, najmy lokali, wychowanie religijne w szkołach, zarząd bursami i budynkami szkolnymi);
8. Biuro V (sprawy podatkowe, procedura podatkowa);
9. Biuro VI (sprawy stajni miejskich, straż pożarna, kąpieliska, łaźnie, hale pływackie, bezpieczeństwo i higiena pracy);
10. Biuro VII (budownictwo domów, ulic, mostów, tam, kanałów, sprawy pomiarowe);
11. Biuro VIII (sprawy kwaterunkowe, odszkodowania, sprawy Czerwonego Krzyża, pomoc weteranom i ich rodzinom, udzielanie informacji sądom i Miejskiemu Wydziałowi Arbitrażowemu o majątku oskarżonych);
12. Biuro IX (Miejski Konsystorz Ewangelicki, fundacje kulturalne, jadalnie, teatr, muzea, cmentarze);
13. Biuro X (Sąd Przemysłowy, Sąd Kupiecki, Sąd Rozjemczy);
14. Biuro XI (Port Miejski i Zarząd Portu);
15. Biuro XII (podatki od piwa, kart, psów, zabaw, licytacje, zarządy przymusowe nad majątkiem nieruchomościom);
16. Biuro XIII (Zakład Ubezpieczeniowy dla inwalidów, chorych, dotkniętych nieszczęśliwymi wypadkami);
17. Biuro XIV (szkolnictwo średnie);
18. Biuro XV (domy dla biednych, fundacje, opieka nad niemowlętami, zakłady lecznicze i profilaktyczne);
19. Biuro XVI (Rzeźnia Miejska);
20. Biuro XVII (szkolnictwo zawodowe);
21. Biuro XVIII (ogrody i parki);
22. Biuro XIX (podatki);
23. Biuro XX (zakłady i instytucje miejskie, m. in. Biblioteka, Archiwum, Szpitale, Miejska Kasa Oszczędności, Komunikacja itp.).

Zasób archiwalny m. Wrocławia kształtował się w trzech okresach kancelaryjno-ustrojowych: 1. okres dokumentu, 2. okres księgi wpisów i 3. okres akt spraw. Ustalenie ścisłych granic chronologicznych między następującymi po sobie ustrojami kancelaryjnymi jest niemożliwe, gdyż poszczególne okresy historyczne zazębiają się wzajemnie i wskutek tego formacje kancelaryjne dawne i nowe muszą przez dłuższy okres istnieć obok siebie. Dopiero wówczas, kiedy nowy ustrój kancelaryjny okrzepł, rozwinął się i zaczął powszechnie dominować, zrodził się nowy okres kancelaryjno-ustrojowy.

Materiały kancelaryjne (dokumenty) pochodzące z I okresu dziejów kancelarii układane są w porządku chronologicznym w obrębie poszczególnych zespołów.

Księgom wpisów wytworzonym w II okresie nadano układ rzeczowo-chronologiczny wg rodzajów ksiąg i dat krańcowych jednostek poszczególnych grup.

Dla najliczniejszego zasobu archiwalnego — akt spraw — powstałego w III okresie dziejów kancelarii stworzono odpowiednie schematy organizacyjne i plany registratury. Dotyczyło to wyłącznie akt kancelarii pruskiej, gdyż akt kancelarii austriackiej prowadzonej systemem numero-chronologicznym w zespole m. Wrocławia nie ma.

Kancelaria Magistratu wrocławskiego kształtowała swe akta na podstawie trzech kolejnych planów registratury z lat 1746, 1839 i 1861. Przepisy kancelaryjno-registraturalne z 1746 r. wprowadziły instrukcję kancelaryjną i plan registratury złożony z 19 sekcji. Sekcja I zawierała generalia dotyczące stanu miasta; II. ratusz i komora skarbową; III. administracja i najem majątków miejskich; IV. administracja i najem innego mienia miejskiego; V. polowanie i sprawy graniczne; VI. budownictwo; VII. policja miejska; VIII. przywileje, koncesje, sprawy cechowe; IX. browarnictwo i gorzelnictwo; X. handel i manufaktura; XI. osadnictwo, ludność i rozbudowa miasta; XII. sprawy żydowskie, XIII. militaria, XIV. kościoły, szkoły i opieka społeczna; XV. sprawy opiekuńcze; XVI. sprawy sądowe; XVII. podatki państwowe i regalia; XVIII. policja krajowa; XIX. różne sprawy państwowe i publiczne.

Registratura miejska rozrosła się z biegiem lat i zwiększyła się liczba sekcji. W 1911 r. było ich 56, a w okresie międzywojennym liczba ta doszła do 66.

Równoległe z rozbudową biur i registratury miejskiej zmianie ulegał też system kształtowania akt w kancelarii. Po 1933 r. zastosowano do prowadzenia akt system dziesiętny.

Ostatni schemat registraturalny, złożony z 66 sekcji, stał się podstawą układu akt miejskich opracowanych w Archiwum Państwowym Miasta Wrocławia i Województwa Wrocławskiego.

ZAWARTOŚĆ

- I. Dokumenty z lat 1221—1886.
Ta część zespołu zawiera: nadania przywilejów i praw własnościowych, potwierdzenia nadanych przywilejów, fundacje i zapisy, statuty rzemieślnicze, licencje handlowe, potwierdzenia zaciągniętych pożyczek, pokwitowania spłaty długów, listy czynszowe, transakcje kupna i sprzedaży, świadectwa prawnego urodzenia i dobrego prowadzenia, korespondencję.
- II. Księgi archiwalne z lat 1287—1941.
(Poszczególne grupy rzeczowe ksiąg oznaczone zostały dużymi literami alfabetu.)
- A — Śląsk — obejmuje archiwalia dotyczące całego Śląska, jego stosunki z Polską, Czechami, Austrią i Prusami, patenty cesarskie, ustawy krajowe, memoriały i diariusze, sprawozdania ze zjazdów książąt śląskich w latach 1511—1740, wiadomości statystyczne od XIII w. do roku 1800 (340 j.a.).
- B — 1. Biskupstwo Wrocławskie: przywileje kościoła wrocławskiego, prawo kościelne, prawo prowincjonalne, rejestry dziesięciny i innych podatków kościelnych, księgi rachunkowe z lat 1290—1578 (22 j.a.). 2. Księstwa (Świdnicko-Jaworskie, Legnicko-Brzesko-Wołowskie, Głogowsko-Żagańskie, Oleśnickie, Ziębickie, Opolsko-Raciborskie, Cieszyńskie, ziemstwa stanowe i Górne Łużyce): przywileje, statuty, urbarze, wykazy czynszów, materiały genealogiczne, sprawy sądowe, dzierżawy, umowy sprzedaży i kupna, opinie prawne, sprawy wyznaniowe, ustawy o dziedziczeniu mienia i zawieraniu małżeństw, testamenty, sprawy podatkowe, księgi rachunkowe, korespondencja od XIII w. do r. 1737 (78 j.a.).
- C — Księstwo Wrocławskie i Miasto Wrocław: statuty, przywileje, urbarze, rejestry dóbr, inwestytury, księgi sądowe i ławnicze, korespondencja (osobną grupę stanowią księgi m. Namysłowa i powiatu namysłowskiego) z lat 1380—1802 (65 j.a.).
- D — Przywileje: kopiarze przywilejów miejskich, najstarsze repertoria i katalogi dokumentów miejskich, skorowidze alfabetyczne i rzeczowe dokumentów i ksiąg za lata 1306—1839 (46 j.a.).
- E — Historia miasta: obyczaje, prawa, statuty (liber magnus), dzieje polityczno-społeczne, gospodarcze i kulturalno-oświatowe m. Wrocławia, kroniki, historia wyznań religijnych, sądownictwo, układy i umowy graniczne, sprawy celne, handlowe, monetarne, cechowe, wojenne, żydowskie (prześladowania Żydów w 1453 r.) kolektanea, od XIII w. do roku 1837 (45 j.a.).
- F — Księgi korespondencyjne i korespondencja Rady Miejskiej z książętami, szlachtą, miastami krajowymi i zagranicznymi (w tym również z polskimi) od 1484 do 1771 r. (10 j.a.).
- G — Księgi miejskie i gruntowe: księgi gruntowe, ławnicze, ingrosa-

eyjne, hipoteczne, notarialne, miejskie księgi wpisów (*libri traditionum, immissionum, excessuum et signaturarum*).

Na czoło wysuwa się księga miejska zwana „*Laurentius Nudus*” 1361—1380. Zawiera ona różnorodną treść, m. in. statuty, umowy kupna i sprzedaży, pożyczki, zastawy, zobowiązania prawne osób prywatnych, wyroki z lat 1345—1825 (309 j.a).

H — Rada i księgi administracyjne Rady: księgi administracyjne, spisy radnych, ławników, urzędników, roty przysięg urzędniczych, diariusze, regulaminy, spisy członków cechów, podatki cechowe, niekompletne protokoły posiedzeń Zgromadzenia Radnych Miejskich w latach 1287—1898 (225 j.a.).

J — Sądownictwo: księgi sądowe, ortyłe Sądu magdeburgskiego, kodeks prawa krajowego, jurdydykcja Rady Miejskiej, wykazy przestępców, 1356—1576 (11 j.a.).

K — Finansowość: najstarsze księgi rachunkowe, wykazy rent i czynszów, spisy nieruchomości rolnych w celach podatkowych, pożyczki, zastawy, 1370—1920 (2558 j.a.).

L — Majątki miejskie: akta dotyczące majątków ziemskich i gospodarki leśnej, księgi rachunkowe, protokoły, sprawozdania gospodarcze 1528—1915 (115 j.a.).

M — Budownictwo: memoriały i księgi rachunkowe Miejskiego Urzędu Budowlanego, kosztorysy budynków miejskich, straż pożarna, oświetlenia ulic, urządzenia wodno-kanalizacyjne, budowa dróg 1579—1906 (235 j.a.).

N — Wojskowość: miejska instrukcja wojenna, inwentarze, zbrojownie, wykaz dowódców gwardii miejskiej, wykaz domów i żołnierzy 12 miejskich chorągwi wojskowych, rachunki intendenty, 1547—1871 (69 j.a.).

O — Handel i przemysł: przemysł, rzemiosło, handel (ciekawe materiały odnoszące się do stosunków handlowych z Polską, Czechami, Węgrami i Wenecją) 1513—1799 (24 j.a.).

P — Kościoły i szkoły: księgi dotyczące kościołów i cmentarzy, szkolnictwa miejskiego i Uniwersytetu Wrocławskiego, legaty i zapisy testamentarne na rzecz kościołów i szkół, czynsze kościelne, księgi rachunkowe budowy szkół i kościołów, księgi rachunkowe kasy kościelnej kościoła Marii Magdaleny za lata 1411—1906 (2564 j.w.).

Q — Szpitale i fundacje: księgi odnoszące się do szpitalnictwa i opieki społecznej, fundacje i instytucje dobroczynne, księgi rachunkowe czynszów wieczystych, materiały archiwalne dotyczące więzennictwa, księgi rachunkowe szpitali i fundacji z lat 1430—1920 (4668 j.a.).

R — Port Miejski, tramwaje, drogi, place, Zakłady Kąpielowe, Zakład Dezynfekcji, Instytut Chemiczny: księgi rachunkowe Portu Miejskiego, księgi budowlane i rachunkowe tramwajów miejskich,

księgi rachunkowe policji drogowej, Zakładu Dezynfekcyjnego, Zakładów Kąpielowych z lat 1892—1906 (34 j.a.).

S — Teatr Miejski, Muzeum Przemysłu Artystycznego, nauka i sztuka: księgi rachunkowe zawierają wydatki na cele kulturalno-naukowe w latach 1887—1904 (18 j.a.).

Z — Rękopisy proveniencji prywatnej: zachowała się jedyna jednostka dotycząca spraw organizacyjnych cechu rzeźników w Mieroszowie, pow. wałbrzyski i we Wrocławiu 1941 r. (odpis sporządzony przez prof. Türka).

III. Akta 1390—1945

A) Akta tzw. starej registratury, której sekcje są ponumerowane cyframi rzymskimi, za lata 1553—1887 (1919 j.a.).

Sekcja I — tabele historyczne i akta administracji: tabele historyczne, spisy ludności 1786—1816, zadłużenia ludności, skargi, sprawy administracyjno-prawne 1706—1816 (23 j.a.).

Sekcja II — Skarb i miejska skarbowość: operacje finansowe, najem, zastawy, płace, kontrole, podatki, daniny wojenne, obligacje, kaucje urzędnicze, inwentarz ratusza 1721—1828 (212 j.a.).

Sekcja III — majątki wiejskie m. Wrocławia i ich administracja: dzierżawy, łąki i pastwiska, ciężary poddanych, czynsze, sprawy kościelne i szkolne w majątkach miejskich, budownictwo lądowe i wodne, sołectwa, sądy dominialne, kupno i sprzedaż majątków, szkody wojenne 1553—1834 (230 j.a.).

Sekcja IV — Dochody miejskie: czynsze, cła, akcyzy, myta i opłaty komunalne 1699—1833 (100 j.a.).

Sekcja V — Lasy miejskie: Miejska Deputacja Leśna, gospodarka leśna i administracyjna 1744—1832 (24 j.a.).

Sekcja VI — Zaludnienie miasta i osadnictwo, opieka społeczna, zezwolenia na osiedlanie się obcych przemysłowców, artystów itp. zezwolenia na wyjazd za granicę 1742—1812 (6 j.a.).

Sekcja VII — Budownictwo miejskie i nadzór budowlany: budownictwo lądowe i wodne, budowa obserwatorium astronomicznego 1742—1840 (380 j.a.).

Sekcja VIII — Bezpieczeństwo publiczne w mieście: Ogniove Towarzystwo Katastralne, więzienia, szkody wojenne, pożary, tumulty i powstania w mieście w latach 1793—1829, fortyfikacje, strzelnica miejska, kataster budynków publicznych, Bank Kredytowy, dzierżawa lombardu, wieża prochowa 1737—1828 (178 j.a.).

Sekcja IX — Rzemiosło, cechy: przywileje, statuty cechowe, kontrola wyrobów 1651—1823 (106 j.a.).

Sekcja X — Karczmarstwo i piwowarstwo 1700—1808 (26 j.a.).

Sekcja XI — Przemysł i handel: manufaktury, fabryki, Bank Handlowy we Wrocławiu, targi wrocławskie, targi międzynarodowe, ordynacja wekslowa, Związek Kupiecki 1741—1812 (26 j.a.).

Sekcja XII — Kościoły, szkoły, szpitale: biblioteki dla chorych, ma-
jątki szpitalne, fundacje, legaty, obsadzanie stanowisk kościelnych
1588—1854 (287 j.a.).

Sekcja XIII — Wojskowość: organizacja wojska pruskiego we Wro-
cławiu, wojny napoleońskie, jeńcy wojenni, lazarety, fortyfikacje,
koszary, kontrybucje i reparacje wojenne 1743—1842 (140 j.a.).

Sekcja XIV — Podatki i opłaty miejskie oraz świadczenia na rzecz
miasta i państwa: cła, akcyzy, opłaty stemplowe, kataster podatko-
wy, podatek dochodowy, system monetarny, zakaz wywozu złota
i srebra 1553—1887 (48 j.a.).

Sekcja XV — Sprawy różne: organizacja życia ludności żydowskiej,
szpital i cmentarz żydowski, sprawy sanitarne, Collegium Medicum,
służba zdrowia, zwalczanie epidemii, sądownictwo, sprawy stanowe,
poselstwo tureckie we Wrocławiu 1726—1843 (53 j.a.).

Sekcja XVI — Kramy miejskie i likwidacja uprawnień kramarskich:
uregulowanie kwestii żydowskiej, likwidacja uprawnień kramarskich
1741—1885 (73 j.a.).

Sekcja XVIII—XXI — akta tych sekcji nie zachowały się. Nie są
też znane ich nazwy.

Sekcja XXII — Cła, miary i wagi: organizacja kontroli miar i wag,
zarządzenia 1800—1872 (7 j.a.).

B) Akta nowej registratury Magistratu

Sekcja 1 — Magistrat: akta dotyczące organizacji urzędu i biur
(skład i organizacja kolegium magistrackiego), akta personalne wy-
bitniejszych pracowników (burmistrzów, radnych), ustawy, roz-
porządzenia, uchwały Rady Miejskiej, akta urzędów stanu cywilne-
go, dokumentacja ratusza i pomieszczeń biurowych, polityka kadro-
wa i płac 1487—1945 (2411 j.a.).

Sekcja 2 — Skarbowość: preliminarze budżetowe, sprawozdania fi-
nansowe, bilanse, aktywa i pasywa miejskiej komory skarbowej, akta
ogólne dot. dochodów z opłat, podatki 1697—1939 (628 j.a.).

Sekcja 3 — Opieka społeczna: akta dot. organizacji opieki społecz-
nej (podział miasta na okręgi opiekuńcze), protokoły posiedzeń wy-
działu i komisji ubogich, podział czynności komisji ubogich, opieka
nad sierotami i młodzieżą, opieka nad matką i dzieckiem, szkolenie
i zatrudnianie pielęgniarek, przytułek dla ubogich, dom pracy, za-
kład leczniczy dla więźniów 1623—1940 (2846 j.a.).

Sekcja 4 — Kościoły: materiały dotyczące spraw kościelnych różnych
wyznań, ale głównie Kościoła ewangelickiego, sprawy duchowień-
stwa i pracowników szkolnych, zakładów i organizacji o charakterze
wyznaniowym, fundacji i zakładów dobroczynnych, spraw finanso-
wych, granic parafii i kościelnych posiadłości, budownictwa i remon-
tów kościołów i budynków mieszkalnych, kazań i uroczystości koś-
cielnych, cmentarzy i pogrzebów 1645—1926 (584 j.a.).

Sekcja 5 — Lecznictwo: akta ogólne dotyczące organizacji służby zdrowia, zakłady lecznicze i kliniki specjalistyczne, zarządzenia sanitarno-policyjne, higiena społeczna, zwalczanie chorób epidemicznych, nadzór nad środkami żywnościowymi, personel służby zdrowia (lekarze, pielęgniarki, akuszerki) i jego uposażenie, szkolnictwo medyczne, komisje sanitarne 1742—1940 (246 j.a.).

Sekcja 6 — Szpital Wszystkich Świętych: sprawy związane z organizacją i wyposażeniem szpitala w urządzenia, zaopatrzenie w żywność i środki lecznicze, akta administracyjne (struktura organizacyjna szpitala, Kolegium Administracyjne, instrukcje dla personelu administracyjnego), protokoły z konferencji Dyrekcji szpitala, sprawozdania statystyczne i opisowe z działalności szpitala, Komisja Zdrowia i regulamin jej działalności, budżety 1552—1944 (744 j.a.).

Sekcja 7 — Majątki Szpitala Wszystkich Świętych: sprawy dotyczące gospodarki rolnej i leśnej, sprawy graniczne, dzierżawy, umowy kupna-sprzedaży, budownictwo, księgi rachunkowe i gospodarcze, budowa i utrzymanie wałów ochronnych na Odrze i Bystrzycy w rejonie Praczy Odrzańskich i Piskorzowic, regulacja Bystrzycy, oczyszczanie koryta Odry przy Szpitalu Wszystkich Świętych, melioracja pól majątku Pracze Odrzańskie, spisy ludności wiejskiej majątków należących do Szpitala z wyszczególnieniem ciężarów pańszczyźnianych, recesy regulacyjne, organizacja sądownictwa wiejskiego, administracja gminna i sprawy policyjne na terenie majątków szpitalnych, opieka społeczna, szkoły i kościoły 1731—1932 (312 j.a.).

Sekcja 8 — Majątki rolno-leśne miasta Wrocławia: sprawy administracyjne, organizacja gospodarki rolnej i leśnej, dzierżawy, budownictwo, służebności i podatki gminne, sprawy szkolne, kościelne, opieki społecznej, księgi gospodarcze poszczególnych majątków według kluczy, 1390—1935 (1246 j.a.).

Sekcja 9 — Historia miasta i ustawodawstwo: historia i topografia miasta, statuty, przywileje, jurysdykcja, udział miasta w organach stanowych i przedstawicielskich, ordynacje miejskie, protokoły wyborów do Zgromadzenia Radnych Miejskich wg okręgów, sąd przysięgłych, włączanie gmin wiejskich do miasta 1694—1942 (822 j.a.).

Sekcja 10 — Nadzór nad porządkiem i bezpieczeństwem w mieście, zakłady kąpielowe, pomniki: akta dotyczące porządku i bezpieczeństwa w mieście, oświetlenie ulic i placów, straż pożarna, łaźnia miejska 1687—1939 (928 j.a.).

Sekcja 11 — Miejski Zakład Ubezpieczeń od Ognia: ustawodawstwo ubezpieczeniowe, kataster ogniowy, działalność ubezpieczeniowa (składki), protokoły oszacowań skutków pożarów, protokoły zniszczeń wojennych, sprawy hipoteczne i gruntowe, procesy 1750—1923 (667 j.a.).

Sekcja 12 — Lombard Miejski: organizacja lombardu i jego działalność, protokoły rewizji kasowej, personel 1791—1922 (64 j.a.).

Sekcja 13 — Różne instytuty, związki i kasy pogrzebowe: Związek Biologów i Lekarzy, towarzystwa ubezpieczeniowe, Związek Śpiewaczy, fundacje inwalidzkie, Związek Popierania Hodowli Jedwabnika na Śląsku, Związek Konsumentów, Niemiecki Związek Kolonialny, związki kupieckie, kasy pożyczkowe, kasy chorych, kasy pogrzebowe. Sekcja zawiera materiały aktowe dotyczące działalności około 150 różnych związków i towarzystw wrocławskich i śląskich w latach 1780—1934 (210 j.a.).

Sekcja 14 — Zakłady karne: akta dot. przytułku dla biednych i domu pracy, domu poprawczego, aresztu policyjnego, szpitala więziennego 1738—1892 (85 j.a.).

Sekcja 15 — Sprawy żydowskie: akta sekcji 15 nie zachowały się.

Sekcja 16 — Likwidacja uprawnień kramarskich 1714—1842 (225 j.a.).

Sekcja 17 — Koszty sądowe i dochody: akta dot. kosztów prowadzonych śledztw, obdukcji, aresztu, koszty transportu włóczęgów i żebraków, koszty policyjne, kary pieniężne, przedmioty znalezione, bezpańskie spadki 1830—1929 (84 j.a.).

Sekcja 18 — Rekwizycje: instrukcje służbowe, materiały dot. organizacji biura, recesy uwłaszczeniowe, rekwizycje mieszkań i zaległych podatków 1751—1911 (71 j.a.).

Sekcja 19 — Grunty miejskie: parcele, grunty masztalni miejskiej, browaru, piwnicy i rzeźni, dokumentacja parcel przed bramami miejskimi, dokumentacja fortyfikacji, młynów, promenad, parków i placów 1684—1935 (1072 j.a.).

Sekcja 20 — Rybołówstwo, promy i kładki 1741—1930 (37 j.a.).

Sekcja 21 — Budownictwo: organizacja wydziału budowlanego i komisji budowlanych, akta ogólne budownictwa wraz z rysunkami technicznymi dla budowli miejskich i budynków prywatnych, wytyczanie ulic i numerowanie budynków, zakładanie instalacji wodno-kanalizacyjnych i ogrzewania mieszkań 1569—1939 (4112 j.a.).

Sekcja 22 — Miary i wagi — patrz akta tzw. starej registratury — sygnatury 1913—1919.

Sekcja 23 — Miejski Handel Drzewem: sprawy organizacyjne, rachunkowo-kasowe, personalne 1822—1893 (9 j.a.).

Sekcja 24 — Kasa Oszczędności: akta ogólnie-organizacyjne, preliminarze budżetowe, bilanse, sprawozdania z działalności, protokoły rewizji kasy, pożyczki hipoteczne na nieruchomości we Wrocławiu, dokumenty wkładów i wypłat 1747—1935 (711 j.a.).

Sekcja 25 — Handel, fabryki i przemysł: organizacja handlu miejskiego, kupiectwo, Sąd Kupiecki, Sąd Przemysłowy i Rzemieślniczy,

żegluga rzeczna i maklerstwo, powstawanie fabryk i organizacja przemysłu, wydawanie koncesji 1724—1932 (426 j.a.).

Sekcja 26 — Rzemiosło i cechy, ubezpieczenia chorobowe, inwalidzkie, starcze i od nieszczęśliwych wypadków: Izba Rzemieślnicza i cechy, kasy zapomogowe, ubezpieczenia chorobowe, inwalidzkie i starcze 1504—1937 (1286 j.a.).

Sekcja 27 — Gwardia Obywatelska i Strzelnica: organizacja i działalność gwardii obywatelskiej, strzelnica, bractwa kurkowe 1808—1940 (148 j.a.).

Sekcja 28 — Ruch ludności i opodatkowanie mieszkańców: wnioski o nadawanie obywatelstwa (naturalizacja), ustawy o podatkach komunalnych i kościelnych, akta dot. podatku od uposażeń nakładanych na stowarzyszenia i fundacje 1737—1938 (192 j.a.).

Sekcja 29 — Podatek od psów, słowików i zabaw: ustawy i zarządzenia, organizacja ściągania miejskiego podatku od psów, zabaw, widowisk i od kart do gry 1820—1939 (41 j.a.).

Sekcja 30 — Zarząd Portu Rzecznego (dawniej sekcja 30 nosiła nazwę: opłaty miejskie): opłaty i podatki miejskie, materiały aktowe Zarządu Portu 1741—1938 (546 j.a.).

Sekcja 31 — Targi i kramy: jarmarki i targi tygodniowe, handel uliczny, dokumentacja hal targowych i placów handlowych 1743—1934 (192 j.a.).

Sekcja 32 — Cła, podatki, domeny i regalia: zasady wymiaru podatku przemysłowego, dochodowego, gruntowego, od budynków, akta dot. ceł i regaliów 1810—1943 (317 j.a.).

Sekcja 33 — Szkolnictwo: akta dotyczące organizacji szkolnictwa w mieście, akta poszczególnych szkół, akta personalne nauczycieli, deputacja szkolna, legaty, wyposażenie szkół 1750—1941 (4062 j.a.).

Sekcja 34 — Szpitale, różne stowarzyszenia i zakłady dobroczynne: akta dotyczące organizacji i działalności 11 szpitali i innych zakładów leczniczych na terenie m. Wrocławia, budowy i remontów szpitali, działalności stowarzyszeń dobroczynnych i fundacji 1598—1944, (1228 j.a.).

Sekcja 35 — Majątki Szpitala Św. Trójcy: administracja i eksploatacja majątków szpitalnych w Swojczycach, Klecinie, Borku Wrocławskim i Krzykach 1746—1895 (111 j.a.).

Sekcja 36 — Majątek Łuczyna: administracja majątku, dzierżawy, budynki, służebności i opłaty gminne, sprawy kościelne, szkolne i opieki społecznej, dokumentacja pomiarowa gruntów i lasów 1832—1935 (78 j.a.).

Sekcja 37 — Szpitale dziecięce: sprawy organizacyjne i działalność dziecięcych szpitali i fundacji (Dziecięcy Instytut Wychowawczy, Dom Sierot, Fundacja cesarza Wilhelma i inne) 1439—1944 (498 j.a.).

Sekcja 38 — Legaty, fundacje i kolekty: hipoteki poszczególnych

legatów i fundacji od A do Z i ich personalia 1552—1944 (1784 j.a.).
Sekcja 39 — Sprawy wojskowe: akta dotyczące mobilizacji i demobilizacji, sprawy kwaterunkowe, koszary, zaopatrzenie inwalidów wojennych, wdów i sierot, medale i odznaczenia wojenne 1742—1933 (335 j.a.).

Sekcja 40 — Miejski Konsystorz Ewangelicki: ustawodawstwo kościelne i zarządzenia, śluby i rozwody, sprawy duszpasterskie i szkolne parafii ewangelickich na terenie m. Wrocławia i na obszarze 6 wsi podmiejskich, personalia duchownych 1716—1939 (607 j.a.).

Sekcja 41 — Instytucje kulturalno-oświatowe i naukowe: akta dotyczące powstawania i działalności teatrów, towarzystw kulturalno-oświatowych i naukowych, sprawy administracyjno-gospodarcze tych instytucji (remonty). Biblioteka Miejska i Archiwum Miejskie, biblioteki powszechne i czytelnie, Muzeum Przemysłu Artystycznego 1575—1944 (972 j.a.).

Sekcja 42 — Zakłady gazowe i wodociągowe: organizacja produkcji, preliminarze budżetowe i bilanse, sprawozdawczość z działalności, dokumentacja dotycząca technicznego wyposażenia, rozbudowa i przebudowa gazowni i wodociągów, rozbudowa sieci przewodów, sprawy budowlane i gruntowe, dokumentacja dotycząca budowy studni i badania wody, dostarczanie wody do sieci 1751—1932 (371 j.a.).

Sekcja 43 — Statystyka: organizacja Urzędu Statystycznego, statystyki opieki społecznej, sprawy demograficzne, powierzchnia miasta, liczba ulic i placów, mieszkania (dawne i nowe), przemysł i handel, komunikacja, zakłady naukowe i szkolne, policja, bezpieczeństwo, wojsko, miejskie zakłady i urządzenia, finanse i podatki 1869—1944 (413 j.a.).

Sekcja 44 — Wydział Miejski: ustawy i rozporządzenia, akta dotyczące organizacji Wydziału i jego składu osobowego, zakładanie przedsiębiorstw przemysłowych, wydawanie zezwoleń na prowadzenie działalności przemysłowej i rozrywkowej, protokoły posiedzeń i sprawozdania z działalności 1816—1941 (229 j.a.).

Sekcja 45 — Budowa kanałów i drenowanie terenu: dokumentacja kanalizacyjna i drenażowa ułożona wg ulic i domów 1866—1939 (122 j.a.).

Sekcja 46 — Sprawy osiedleńcze, podatki pośrednie: sprawy administracyjne, osiedleńcze, podatkowe 1825—1917 (88 j.a.).

Sekcja 47 — Szpital im. Wenzel Hankego: administracja szpitala, sprawy budowlane (remonty), gospodarcze i personalne 1870—1943 (126 j.a.).

Sekcja 48 — Miejski Zakład Lecznicy dla Umysłowo Chorych: administracja szpitala, sprawy gospodarcze, budowlane, personalne, legaty i dary 1820—1941 (188 j.a.).

Sekcja 49 — Elektrownie: organizacja produkcji, wyposażenie tech-

niczne i rozbudowa zakładów, preliminarze budżetowe, sprawozdania finansowe, sprawozdania z działalności, rozbudowa sieci oświetleniowej, korespondencja 1808—1928 (145 j.a.).

Sekcja 50 — Zakład Dezynfekcyjny: sprawy administracyjne, planowanie, sprawozdania finansowe 1887—1939 (29 j.a.).

Sekcja 51 — Szkolnictwo średnie: organizacja szkolnictwa średniego ogólnego i zawodowego na terenie m. Wrocławia, zarządzenia, programy nauczania i rozkłady zajęć, egzaminy dojrzałości, instrukcje metodyczne, kuratoria szkolne, protokoły konferencji nauczycielskich pomoce naukowe, biblioteki podręczne szkół, wychowanie fizyczne, wycieczki uczniów do ogrodu botanicznego, przedstawienia teatralne dla młodzieży szkolnej, akta dotyczące poszczególnych szkół dziennych, niedzielnych i wieczorowych, preliminarze budżetowe i sprawozdania finansowe, sprawy hipoteczne, budowlane, mieszkania służbowe, opieka społeczna nad wdowami i sierotami po zmarłych nauczycielach 1794—1940 (811 j.a.).

Sekcja 52 — Zakłady Gastronomiczne: akta administracyjne Miejskiego Zakładu Gastronomicznego Nr 1, akta fundacji, materiały statystyczne, legaty i dary 1892—1939 (50 j.a.).

Sekcja 53 — Rzeźnia Miejska i zagroda dla bydła: dokumentacja projektowo-kosztorysowa budowy rzeźni miejskiej we Wrocławiu 1877—1896 (11 j.a.).

Sekcja 54 — Schronisko dla ozdrowieńców im. dra Wiktora Friedländera w Świniarach: akta dot. organizacji i administracji zakładu, preliminarze budżetowe, Rada sanitarno-lekarska, zaopatrzenie, sprawy hipoteczne i budowlane, przyjęcia do zakładu, 1887—1934 (54 j.a.).

Sekcja 55 — Policja budowlana i drogowa: nadzór policyjny nad budową i stanem dróg 1823—1944 (32 j.a.).

Sekcja 56 — Tramwaje miejskie: akta sekcji nie zachowały się.

Sekcja 57 — Zarząd Parków i Ogrodów: sprawy administracyjne parków i zieleni, upiększanie miasta, ogródki działkowe, zaopatrzenie Wrocławia w ziemniaki, owoce i jarzyny w okresie wojny 1914—1918, 1910—1934 (136 j.a.).

Sekcja 59 — Hala stulecia i wystawy: budowa hali ludowej, organizacja targów wrocławskich i wystaw, sprawozdania z działalności, akta deputacji, legaty i darowizny 1913—1926 (198 j.a.).

Sekcja 60 — Miejski Urząd Komunikacyjny: sprawy organizacji i rozwoju komunikacji lotniczej, kolejowej i wodnej, plany budżetowe, materiały aktowe konferencji i kongresów międzynarodowych w sprawach komunikacyjnych, dokumentacja kanałów Dunaj—Odra, Odra—Warta, Odra—Łaba, międzynarodowe porozumienia Niemiec z Austrią, Węgrami i Szwajcarią w sprawach związanych z żeglugą rzeczną, dokumentacja dotycząca linii kolejowych łączących Wro-

ślaw z innymi miastami śląskimi i zagranicznymi (Polska, Czechosłowacja), popularyzacja turystyki, sprawozdania z działalności 1865—1939 (205 j.a.).

Sekcja 61 — Miejskie Biuro Dystrybucyjne: organizacja biura, sprawy związane z dystrybucją żywności w okresie wojennym 1914—1918, organizowanie tanich kuchni 1914—1939 (39 j.a.).

Sekcja 62 — Urząd Prasowy: nie zachowały się akta sekcji 62.

Sekcja 63 — Miejski Urząd Rozjemczy: organizacja urzędu, wykładnia ustawy Rzeszy o najmie, procedura rozjemstwa 1914—1937 (51 j. a.).

Sekcja 64 — Opieka nad młodzieżą: sprawy dotyczące opieki nad młodzieżą i dziećmi, dożywianie dzieci szkolnych i z domów dziecka, opieka lekarska nad kalekami, organizowanie kolonii dla młodzieży w kraju i za granicą, budowanie i udostępnianie kąpielisk 1827—1944 (150 j.a.).

Sekcja 65 — Główna Miejska Kasa Podatkowa: akta 65 sekcji nie zachowały się.

Sekcja 66 — Miejski Urząd Kultury Fizycznej: wychowanie fizyczne, urządzenia i imprezy sportowe, sprawozdania z działalności hal, placów, stadionów, kąpielisk i basenów wodnych, preliminarze budżetowe 1924—1938 (116 j.a.).

IV. Materiały kartograficzne:

1. ogólne plany miasta i okolic, plany rynku i terenów dawnych fortyfikacji miejskich 1865—1942 (104 j.a.);
2. plany budowy nowych ulic i naprawy nawierzchni ulic starych 1848—1888 (59 j.a.);
3. plany sytuacyjne sieci kanalizacyjnej miasta (stacje pomp, kanały) 1862—1912 (89 j.a.);
4. plany sytuacyjne Rakowca i innych dzielnic miasta 1760—1936 (257 j.a.);
5. sieć kolejowa na terenie miasta (1841—1912 (94 j.a.).
6. plany rzeźni w Popowicach 1872—1906, (21 j.a.).
7. plany sytuacyjne Wrocławia i wsi podmiejskich (Brochów, Dąbie, Dobrzykowice, Gaj, Gajków, Karłowice, Klecina, Kowale, Krzyki, Księża Małe, Księża Wielkie, Kuźniki, Nowy Dwór, Oporów, Osobowice, Partynice, Psie Pole, Pustki, Ratyń, Różanka, Siechnica, Sołtysowice, Żerniki 1775—1937 (78 j.a.);
8. plany sytuacyjne sieci kanalizacyjnej i niwelacji ulic 1875—1895 (72 j.a.);
9. projekty ulic i placów 1848—1914 (223 j.a.);
10. plany szos na terenie Wrocławia i najbliższych okolic 1786—1919 (77 j.a.);
11. plany sieci wodociągów miejskich 1828—1881 (15 j.a.);

12. plany sytuacyjne i przekroje portu miejskiego, kanałów spławnych, wałów przeciwpowodziowych i jazów 1827—1929 (220 j.a.);
13. plany i rysunki techniczne mostów wrocławskich 1838—1907 (58 j.a.);
14. sondáže Odry i Oławy 1865—1903 (77 j.a.);
15. plany łąk, pastwisk i pól uprawnych 1794—1878 (55 j.a.);
16. plany składów drzewa i placów różnych firm wrocławskich 1836—1888 (27 j.a.);
17. plany miejskiej sieci tramwajowej 1871—1900 (109 j.a.);
18. plany hal targowych 1890—1904 (2 j.a.);
19. plany sytuacyjne poszczególnych dzielnic miasta 1859—1906 (6 j.a.);
20. plany bocznic kolejowych portu miejskiego przy ul. Klęczkowskiej 1908 (2 j.a.);
21. granice parafii ewangelickich we Wrocławiu 1905—1932 (6 ja.);
22. plany kramów w Rynku i na Placu Solnym 1849—1932 (9 j.a.);
23. rysunki techniczne szkół średnich we Wrocławiu 1907—1931 (21 j.a.);
24. plany placów sportowych, parków, pastwisk i łąk na Gliniankach, Dąbiu, Kowalach, Rakowcu, Szczytnikach 1754—1875 (29 j.a.);
25. plany budynków folwarcznych i leśniczówek w majątkach miejskich na terenie powiatów namysłowskiego, średzkiego i wołowskiego 1781—1892 (104 j.a.);
26. plany sytuacyjne Bartoszowic, Biskupina, Borka, Dobrzykowic, Gądowa, Grabiszyna, Kadłuba, Kamieńca Wrocławskiego, Karłowic, Kleciny, Klęki, Kozanowa, Krzyków, Księża Małego, Księża Wielkiego, Leśnicy, Muchoboru Małego, Nowego Dworu, Ołtarzyna, Opatowic, Osobowic, Paniowic, Partynic, Pawłowic, Pilczyc, Polanowic, Popowic, Pracz Odrzańskich, Przedmościa, Rędzina, Różanki, Sępolna, Sołtysowic, Swojczyc, Szczytnik, Świniar, Tarnogaju i Zacisza 1807—1933 (195 j.a.);
27. plany wodociągów m. Wrocławia i jego przedmieść 1906—1939 (9 j.a.);
28. plany kanału żeglugowego i portu miejskiego we Wrocławiu 1892—1934 (50 j.a.);
29. plany urządzeń przeciwpowodziowych 1854—1933 (30 j.a.);
30. plany sytuacyjne rejonów i różnych ulic Wrocławia 1865—1943 (785 j.a.);
31. plany sytuacyjne Rynku i śródmieścia i z kramami i różnymi innymi obiektami 1612—1909 (24 j.a.).
Inwentarz kartkowy dla dokumentów i materiałów kartograficznych, inwentarz książkowy dla ksiąg i akt. Zespół liczy ogółem 71923 j.a.

BIBLIOGRAFIA

1. *Allgemeine Verfügungen des Magistrats Breslau*, Wrocław 1911.
2. *Codex diplomaticus Silesiae*, t. XI. nry: 41, 79, 82.
3. *Codex diplomaticus et nec non epistolaris Silesiae*, red. K. Maleczyński, t. I, II, i III, Wrocław 1951—1964.
4. Dereń A., *Archiwa na Dolnym Śląsku przed drugą wojną światową*, „Archeion”, t. XVIII, 1948, s. 131—154.
5. Dereń A., *Przekazane Polsce przez Związek Radziecki akta śląskie w AP we Wrocławiu*, „Sobótka”, R. XIII, 1958, nr 4, s. 663—664.
6. Dereń A., *Historia Archiwum Miejskiego we Wrocławiu w latach 1700—1945*, Wrocław 1961 (maszynopis).
7. Dereń A., *Zbiór S. B. Klozego w świetle rzeczywistych wydarzeń*, „Sobótka”, R. XVI, 1961, nr 2, s. 297.
8. Długoborski W., Gierowski J., Maleczyński K., *Dzieje Wrocławia*, Warszawa 1958.
9. Domański J., *Plany i rysunki techniczne Magistratu m. Wrocławia 1612—1943* (maszynopis).
10. Korn G., *Breslauer Urkundenbuch*, Wrocław 1870.
11. Kucner A., *Byłe Archiwum Miasta Wrocławia oraz najstarsze wrocławskie księgi miejskie*, „Archeion”, t. XXI, 1952, s. 202—218.
12. Loeve V., *Das Deutsche Archivwesen*, Wrocław 1921.
13. Markgraf H., *Geschichte des städtischen Urkundenarchivs zu Breslau*, „Archival. Zeitschrift”, t. 3., 1878 (i odbitka).
14. *Minerva-Handbücher*, Abt. 2 — Archive, Berlin—Leipzig 1932, s. 49—51.
15. *Mitteilungen aus dem Stadtarchiv und der Stadtbibliothek zu Breslau 1894—1915*.
16. Mosbach A., *Przyczynki do dziejów polskich z Archiwum Miasta Wrocławia*, Poznań 1860.
17. *Ordnungen für die Stadtbibliothek und das Stadtsarchiv zu Breslau*, Wrocław bd.
18. Paśławska J., *Wrocławskie zbiory S. B. Klozego jako źródła do dziejów Wrocławia i Śląska*, „Archeion”, t. 41, 1964, s. 223—231.
19. Rehme P., *Über die Breslauer Stadtbücher*, Halle 1909.
20. Stojanowska A., *Ocalałe pomoce archiwalne w Archiwum Państwowym we Wrocławiu*, „Archeion”, t. XIX—XX, 1951, s. 356—366.
21. *Urkundensammlung zur Geschichte des Ursprungs der Städte in Schlesien und Oberlausitz*, Hamburg 1832.
22. Walter M., *Czy zbiór biblioteczny S. B. Klozego może być zespołem archiwalnym i bezsporną własnością Archiwum Państwowego*, „Sobótka”, R. XVI, 1961, nr 2, s. 293—296.
23. Weiss F. G. A., *Chronik der Stadt Breslau von der ältesten bis zur neusten Zeit*, Wrocław 1888.

AKTEN DER STADT WROCLAW 1221—1945
(ZUSAMMENSTELLUNG DER SACHGRUPPEN)

Neben der Darstellung der Organisationsstruktur der Kanzlei und der Registratur der städtischen Behörden in Wrocław präsentiert der Autor das letzte, aus 66 Sektionen bestehende Registraturschema, das die Grundlage für die Anordnung der städtischen Akten bildete, die im Staatlichen Archiv der Stadt Wrocław und des Bezirks Wrocław bearbeitet wurden.